

Оригинални научни рад

Срђан Ж. СЛОВИЋ*

Институт за српску културу – Приштина, Лепосавић

ЛИОТАРОВО ПОСТМОДЕРНО СТАЊЕ**

Апстракт: Постмодернизам се као правац у друштвеним наукама супротставља модернизму и његовом веровању у разум и емпирију. Разум и искуство су чврсте основе стицања знања. Веровање у разум значи имати споразум свих рационалних појединаца, чему се постмодернисти супротстављају и не верују у такав споразум. Постмодернисти не верују у постојање опште истине због утицаја субјективних чинилаца попут вере, рода, културе и личних ставова. Не постоји ни објективна стварност.

Лиотар не верује у мета наративе попут марксизма или хришћанства, па предност даје микро наративима у виду субјективних прича, који имају значај за неке људе у одређеном простору и времену. Уводи дихотомију између научног и наративног знања, супротставља их једно другом, али и указује на њихову повезаност.

Лиотар се супротставља и модерној концепцији језика према којој језик има значење зато што свака реч стоји за нешто што постоји. Уводи Витгенштајново схватање језика према коме речи не добијају значење у кореспонденцији са светом, већ из односа са другим речима. Речи су налик игри и користе се у међуодносу једних са другим. Комуникација у значењском смислу могућа је услед постојања правила игре.

Лиотар критикује марксизам и либерални капитализам, као једне велике мета наративе. Оба правца су доживела свој крах током претходног века: либерални капитализам је запао у велику економску кризу и врхунио фашизмом, док је марксизам заснован на социјализаму доживео крај распадом источног блока.

Кључне речи: постмодернизам, метанаративи, језичке игре, марксизам, либерализам.

УВОДНА ИЗЛАГАЊА

Ми се данас налазимо у постмодерном добу. Ради се о добу које је ослобођено опресивних структура прошлости, али су и очекивања у будућности неизвесна. Авангарду постмодернизма чине Фуко, Дерида, Лиотар, Рорти и многи други. Оно што је основна карактеристика постмодерниста јесте

* Виши научни сарадник; drsrdjans@gmail.com

** Рад је настао у оквиру пројекта *Материјална и духовна култура Косова и Метохије* ев.број 178028, који је одобрило и финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

неверовање у разум, истину и знање (Nicks, 2004: 2). Постмодернисти поменути категорије сматрају контрадикторним, па стога врше деконструкцију разума, истине, знања и саме стварности, јер верују да се у име разума, вере и стварности западна цивилизација подигла на пиједестал. Супротставља се односу моћи и разума, јачих према слабијима. Из наведеног произилази да је суштина односа моћи и знања изазивање друштвених промена где би друштвене групе које су биле предмет опресије у потпуности дошле до изражаја. Надаље, постмодернисти одбацују идеје просветитељства о појединцу као аутономном и рационалном бићу. Друштво није механички скуп појединаца, већ су они социјалне конструкције. Људска индивидуа је производ културе. Не постоји независан или аутономни приступ стварности – на њу гледамо кроз призму културе. Управо је ово разлог зашто постмодернисти не верују у могућност постизања објективног сазнања. Уместо објективне истине или метанаратива, ми наилазимо на локалне наративе или приче о стварности који важе само за ту заједницу. Изван ње немају никакву вредност. Једном речју, постмодернизам означава крај појединачног погледа на свет. Локално добија примат у односу на универзално.

Постмодернизам је веома присутан у друштвеним наукама. То је интелектуални правац произашао из модернизма током 60-их година овог века у истој мери у којој је постструктурализам проистекао из структурализма. Он поставља безброј изазова пред модерну науку. Основно обележје му се састоји у одбацавању епистемолошких претпоставки, одбијању интелектуалних конвенција, ремећењу свих верзија истине и елиминисању улоге знања саобразно некадашњој улози (Rosenau, 1992: 3). Прогрес, демократија, слобода и једнакост грађана пред законом су чиста реторика и служе као коопрена за прикривање бруталности западне цивилизације.

ЛИОТАРОВЕ ЈЕЗИЧКЕ ИГРЕ

У свом делу *The Postmodern Condition – A Report on Knowledge*, Лиотар истиче да знање мења статус онда када друштва улазе у постиндустријско доба, а културе у постмодерно. Савремену културу дефинише као губитак вере у метанаративе, који су некада служили као организациони принцип колективног друштвеног искуства. Хетерогеност постмодерних језичких игара умањује моћ „наративних монопола“ у објашњавању историје и деобе будућности, док остају несвесни према захтевима за истином и интересима које могу да заступају. Правично друштво би овим могло да се води путем дисензуса – скупом правила просуђивања која не само да омогућују већу правичност и толеранцију, већ и „шири спектар знања“ (Niall, 2016: 115). Лиотар је свестан чињенице да, уколико се ради о сукобу

више странака у спору, а правила припадају само једној странки, *differend*, онда сукоби не могу бити решени. *Differend* је реч француског порекла и значи спор. У његовој суштини је сукоб, који се не може решити на правичан начин, јер је једна од странака у спору увек означена као *wrong* (која нема адекватне аргументе).

Овакви односи између двеју странака увек врхуне парницом (*litigation*) у којој долази до сучељавања странака, јер није дошло до правилног просуђивања. Сукоб је резултат дискурса у кога су се обе стране укључиле. Пошто не постоје зајдничка правила која могу бити примењена на дискурсе, сукоби израстају у спорове. У горем је положају она страна чија су правила дискурса игнорисана. Парница није ништа друго него процес комуникације. Свака страна сматра да има легитимно право у односу на супротну. Исход се састоји у добитку или губитку. Стављено на раван међународних односа ово би значило *zero sum game* – добитак једне стране, у исто време, је губитак друге. Да би се дошло до исхода неопходно је непрестано водити конверзацију налик такмичењу, свако неслагање претворити у борбу. Оваква неслагања су иманентна и људима из исте културне зајднице.

Лиотар је заслужан што је термин постмодерна ушао у филозофски лексикон. У поменутом делу *The Postmodern Condition ...* Лиотар употребљава Витгенштајнов модел језичке игре истичући у први план преображај правила игре за науку, уметност и књижевност с краја XIX века. Своје текстове објашњава као комбинацију две различите језичке игре – оне од филозофа и оне од експерата. Експерт зна оно што зна и што не зна, док филозоф ништа не зна и поседује дар да поставља питања. У светлости овакве двосмислености, Лиотар истиче да стање знања „не поставља никакве захтеве везане за оригиналност или истинитост“, а његове хипотезе „никако не треба да буду предсказивачког карактера, већ стратегијског у вези постављања питања“ (Lyotard, 1984:7). Употребом језика, стварамо „универзум фраза“. Све што је речено има свог адресора (особа која нешто каже) и адресанта (онај коме се нешто каже). Поред тога, постоји ствар на коју се говор односи и има своје значење.

Лиотар дефинише језик као „велико острво различитости, које је непреводиво на друге језике“ (Lyotard 1993: 20). Модернисти сматрају да језик има своје значење јер свака реч представља нешто што постоји. Међутим, не мора увек да буде тако. Витгенштајн је предложио различите начине разумевања језика. Речи не добијају своје значење у кореспонденцији са светом, већ у свом односу са другим речима. Витгенштајн даје аналогију са игром. Речи су делови игре и могу бити употребљени у одређеним приликама у односу једних према другима. Способност значењске комуникације заснива се на разумевању правила посебне језичке игре у којој учествујемо. Речи нису слике или симболи ствари које постоје, већ су то оруђа

која користимо у различитим приликама. Ако за пример узмемо предлоге *to* или *from*, они не одговарају ствари која постоји: они имају смисла само у контексту других речи.

Одбијајући модернистичке концепције језика, Витгенштајн сматра да је језик пун значења само у кореспонденцији са светом онаквим какав јесте. Уколико постоји комуникација, онда је и језик пун значења. Комуникација постоји онда када људи разумеју правила игре. Витгенштајн иде и даље од ове констатације смарајући да језик обликује начин на који видимо свет. Одбијањем идеје да језик одговара стварности, напушта идеју да језик користимо како бисмо изградили прецизну слику света. Разлог наведеној тврдњи Витгенштајн види у чињеници да је наше искуство субјективно и да не можемо да доживимо свет на објективан начин.

Основно обележје информатичког доба састојало се у преображају знања у информацију, тј. кодирању порука у оквиру система преноса и комуникација. Анализа оваквог знања захтева прагматичну комуникацију, јер фразирање порука, њихов пренос и пријем мора бити у складу са правилима како би их прихватили они који о њима дају суд. С друге стране, Лиотар судију или легислативу одређује у оквиру језичке игре, што, са своје стране, покреће питање легитимације. Дакле, „постоји стриктна међузависност између врсте језика назване наука и врсте назване епистемологија“ (Lyotard, 1984: 8). Наука је узајамно повезана са влашћу, што у информатичком добу добија оригинални облик, када се ради о неопходним новчаним средствима за истраживање.

У оној мери у којој је наука тежила дистацирању од наративног знања оличеног у племенској мудрости испричаног кроз митове и легенде, у тој мери је модерна филозофија тежила обезбеђењу легитимних наратива за науку у облику „дијалектике духа, херменеутике значења, еманципације радних субјеката или стварања богатства“ (Lyotard, 1984: XXiii Развој технологије је омогућио да се знање помера од људског делања ка средствима, што урушава филозофију, а осталим наукама омогућава независан развој у односу на њу. Са тим циљем и сам Лиотар постмодерну дефинише као неверовање у метанаративе. Као резултат наведеног јављају се хибридне дисциплине које нису повезане са старим епистемологијама, а посебно филозофијом. Наука је у стању да игра само своју игру, док није у стању да легитимише друге. За разлику од Лиотара, још један од главних представника постмодернизма, Мишел Фуко, знање (науку) повезује искључиво са моћи. То повезивање је дијаметрално супротно од Бејконовог модерног. Према Фукоу, „циркуларни однос између моћи и знања је укорењен у његовој генеалогiji. Сви мислиоци, према Фукоу, треба да се пробуде из хуманистичког дремежа и скрајну све конкретне облике антрополошких предрасуда заснованих на разуму. Модерни политички филозофи су сматрали да је моћ имала своју

суштину. За неке је то био суверенитет, а за неке монопол легитимне употребе силе. Хобс је био поборник првог схватања, а Вебер другог“ (Словић, 2019: 200). Овде се види постмодернистичко негирање улоге индивидуалности и разума, чиме се они директно супротстављају модернистичкој (просветитељској) глорификацији ових категорија.

Постмодернизам такође укључује радикални раскид са преовлађујућом културом и естетиком као и са дотадашњом друштвено-економском организацијом, према којима су његове иновације мерене друштвом медија, спектаклима, потрошачким, бирократским и постиндустријским друштвом. Лиотар врши поређење постиндустријског периода са постмодерним. Постиндустријски период везује за транзицију друштва, а постмодерни за транзицију културе. Циљ његових истраживања није знање по себи, већ промене знања и последице тога на друштво. У постмодерном периоду знање постаје роба и производ за продају.

НЕВЕРОВАЊЕ У МЕТАНАРАТИВЕ

Садашње стање науке се састоји у концептуализацији истраживања које је различито од оног у Њутновом периоду. Лиотар користи термин постмодерна да би приказао стање науке у високо развијеним друштвима. Трансформација науке се дешава у време кризе наратива. Наука је увек била у сукобу са наративима. Пошто наука тежи истини она мора да легитимизује правила игре. Неверовање у метанаративе је резултат прогреса науке. С друге стране, и метафизика филозофије је у кризи. Знање више није примарно наративно, јер се наративи дезинтегришу у мноштво лингвистичких комбинација и сукоба међу многобројним хетерогеним језичким играма. У таквим околностима субјект стално мења своје место, а одсуство трајног метанаратива растаче субјекат на хетерогене моменте. Растакање наратива оставља простор легитимације новом обједињавајућем фактору: фактору производње знања, чија форма капитала постаје информација. Перформативна легитимација знања значи максимализацију протока информација, а не статику. Уклања се све оно што није информација.

Историју Лиотар сагледава као причу о догађајима из прошлости, а социологију као објашњење друштва и његовог утицаја на појединце. Знање је средство којим ће бити решени проблеми са којима се људи суочавају у садашњем друштву. Метанаративи модерне предвиђају да се људски род креће на путу до апсолутног знања и универзалне еманципације. Ово је кључно место у објашњењу постмодернизма код Лиотара (Маширевић, 2011: 96). Како је већ речено, постмодерна је довела у питање метанаративе модерне, а сама постмодерна је почела да се организује на другачијим принципима.

Уместо јединственог и универзалног циља људске слободе, знање се организује на основу критеријума ефикасности и профитабилности.

Лиотар је скептичан према метанаративима, што је изразио сентенцом „incredulity towards metanarratives“. Лиотар излаже критици модерне филозофе јер су они легитимисали своје захтеве за истином не на логичко-емпиријским основама, већ на основу метанаратива попут дијалектике духа, еманципације рационалног или радног субјекта (Bertens, 2002: 246). Лиотаров аргумент се састоји у томе да у нашем постмодерном стању овакви наративи више не легитимишу захтеве за истином. Уместо њих, развијају се „petits récits“, локални наративи или поменуте језичке игре. Они имају своја посебна правила игре преко дискурса које користе друштвене институције и професије (Bertens, 2002: 247).

Због чега је Лиотар дошао до закључка да метанаративи треба да буду замењени са „petits récits“? Извршио је поделу између научног и наративног знања. Наративно знање се тиче популарних прича и легенди. Анализом међуодноса ових двеју врста знања дошао је до закључка да научно знање само по себи не представља свеукупност знања – оно је увек постојало у надметању са наративним знањем. Наративни облици знања представљају моделе интеграције у установљене институције. С друге стране, научно знање не може да делује ефикасно без наративног због тога што су науци потребни оправдање и легитимизација. Држава треба да подржава наратије јер јој је потребна јавна подршка за доношење одлука. Велики наративи данас не постоје. Они су изгубили свој кредибилитет, јер су циљеви одређене радње уступили место средствима. Основна замерка коју научници упућују наративима јесте недостатак аргумената и доказа. Класификују се саобразно различитим менталитетима: назадност, неразвијеност, примитивност, предрасуде, незнање и идеологија.

У ширем контексту посматрано, неверовање у метанаративе значи неверовање у срећне крајеве који би се односили на смањење сиромаштва, повећање једнакости и смањење ратова међу народима. Метанаративи су универзални и објективни на начин и се могу применити на свакога и на сваком месту. Модернизам је метанаративан јер верује у напредак путем разума, науке и технолошког развоја. Лиотар им се супротставља, јер начин на који људи интерпретирају свет зависи од различитих културних миљеа и специфичних услова живота појединаца. Они нису објективни и универзални, већ дају субјективни поглед на свет. Уместо њих треба развијати микро наративе, који су посебни и привремени.

Марксизам као теорија друштва и филозофија није ништа друго, него један метанаратив. Све тековине марксизма у виду непосредне демократије, теорије о одумирању државе, диктатури пролетаријата, јединства власти и укидању приватне својине, дошле су на удар критике постмодерниста.

Према схватању постмодерниста, марксизам није економски, већ културни феномен. Основни критеријум више није капитал, него положај. Услед једновековне кризе којој је марксизам био изложен, што је кулминирало распадом СССР-а и комплетно европског социјализма, требало је извршити темељну ревизију марксизма.

Тридесетих година прошлог века развија се тзв. Франкфуртска школа социологије, која успева да марксистичке идеје пренесе на друштво у целини. Све ово утицало је на појаву постмодернизма у Француској, па су они комбиновали поменућу школу са својим тумачењима скептицизма и номинализма. Сама криза социјализма утицала је на то да је постало непопуларно говорити о комунизму. Семе чињенице су говориле против идеја. Постмодернисти критикују и сам либерални капитализам. Све већу пажњу посвећује скрајнутим друштвеним групама. Преживели марксистички дуализам између базе и надградње замењују дуализмом претпостављеног и потчињеног. Идеја класне борбе мења се идејом борбе између јачих и слабијих друштвених група. Међутим, све ово треба тумачити на локалном нивоу. Они који поседују моћ су *ipso facto* претпостављени, а они немоћни, потчињени. Дакле, класна борба постоји, али у другачијим условима.

ОСВРТ НА ЛИОТАРОВО ПОСТМОДЕРНО СТАЊЕ

Лиотарова концепција постмодернизма је у претходном делу овог огледа тумачена дескриптивно. Предмет овог осврта биће његово тумачење постмодернизма са експланаторског аспекта. Разум и индивидуалност, који су били основа модерне нису нужно водили напретку друштва. Модерна је понудила метанаративну теорију попут марксизма или хришћанства, који су покушавали да дају објашњења за широк спектар ствари. Пошто су универзални и објективни, они су могли да се примене на сваку индивидуу и на сваком месту. Метанаративи су могли да причају приче о прошлости објашњавајући садашњост или полазећи од садашњости могли да нуде визију будућности.

Лиотарове језичке игре нису само мисаони концепт, већ и одраз друштвене стварности. Све особине постмодернизма као што су: а) однос између аутора, читаоца и текста; б) подривање субјекта; в) однос између истине, теорије и знања; г) критика представничке демократије, нови квалитет односа приватне и јавне сфере и, д) нова епистемологија и методологија, чине саставни део савременог света. Објективне истине нема, већ она зависи од субјекта и из ког угла он гледа на ствари. Оваквим својим ставовима Лиотар се приближава Александру Венту као једним од утемељивача социјалног конструктивизма. Социјална конструкција није апстрактна категорија,

већ она произилази из саме структуре друштва (Словић, 2018: 75). Овде запажамо још једну ствар: Лиотар је дао одређени значај и модерној. Није био за апсолутни раскид са њом, јер је потоњи постмодерни правац јединство континуитета и дисконтинуитета са претходним модернистичким. Ради се о два историјска периода који следе један другог.

До свог чувеног става о неверовању у метанаративе долази анализом језичких игара, легитимацијом и дихотомијом између научног и наративног знања. Криза метанаратива је такође резултат кризе либералног капитализма. Средишње питање његове теорије постмодернизма јесте питање знања. Лиотара не интересује знање ради знања у смислу *l'art pour l'art*, већ његова производња и његов утицај на савремени свет. Прецизније речено, Лиотар је заинтересован за објашњење чињенице како промене по питању знања имају утицај на друштво. Промене у технологији и комуникацијама утицале су на сам пренос знања. Овде се види утицај модерне на њега, а посебно Бејкона и његовог указивања на значај знања за свет тога доба (знање је моћ). Чини се да је Лиотар склон да знање тумачи кроз међуоднос производње и потрошње, чиме се помало приближава и Марксу, независно од тога што га квалификује као метанаратив. Ово нам указује на чињеницу да је постмодерна веома сложен правац и да не може бити објашњена само једном врстом знања – научним. Неопходно га је допунити наративним знањем (Маширевић, 2011: 93). Наративно знање обухвата књижевност, митове, верска убеђења и све врсте дискурса: оно је у основи сваког искуства човека. Различити дискурси имају своја правила, па се на основу њих доноси валидна одлука.

Сами животи појединаца налазе се између мноштва језичких игара, чија правила кроје идентитете тих појединаца. Одавде произилази и питање зашто људи имају различите начине организације језичких игара. Овде метанаративи добијају на значају јер се тиме одређује легитимитет потеза у играма. Ово је обележје модерне – метанаративи су били основа друштвеног живота и знања која су људи користили у свакодневном животу.

Постоје спекулативни и еманципаторски метанаративи модерне (Маширевић, 2011: 93). Типичан пример спекулативних метанаратива јесте филозофија Хегела; основни циљ ових метанаратива јесте увећање знања, које ће бити услов напретка човечанства. Целокупни систем језичких игара подређен је једном циљу – универзална историја духа или апсолут, стање у коме долази до превазилажења противречности између идеја и стварности. Други тип метанаратива, еманципаторски, јесте предуслов постизања коначног циља: остварење људске слободе. Типичан пример овакве врсте била је Француска револуција, која је успела да ослободи људски род мистицизма и религијских догми уз стављање акцента на индивидуалност и разум. Овај метанаратив је људе учио да одбаце религијске предрасуде и преузму контролу над самим собом.

Међутим, како је након Другог светског рата дошло до трансформације знања, а тиме и до преиспитивања дотадашњих метанаратива, знање је почело да се организује на другачијим принципима. Уместо своје универзалности, знање почиње да се организује на основу критеријума ефикасности и профитабилности. Услед притиска капитала, тражи се лакша производња и потрошња добара са циљем максимизације профита. Лиотар се овим својим ставом уместо критике, приближава Марксу, јер истиче да су првично друштво и начело ефикасности инкомпатибилни.

ЗАКЉУЧАК

Лиотарово постмодерно стање је резултат критике модернизма. Модернизам је имао своје слабости са моралног, филозофског и научног аспекта. Морални аспект се састоји у немогућности постизања објективне истине и напретка, јер су два светска рата и успон фашизма довели у питање све тековине модернизма. Чак и онда када би дошло до развоја човечанства, тај исти развој би утицао на наметање свог схватања вредности одређеној друштвеној заједници. Хантингтон је овакав начин наметања назвао „сукоб цивилизација“, јер се некритички наметало оно што није иманентно народима којима се нова културна вредност наметала.

Морални аспект је укључивао веровање модерниста да је могуће користити објективни разум у циљу добијања објективног знања. Субјективна уверења и мишљења не могу да утичу на њега. Ово постмодернисти негирају, јер је целокупни поглед на свет састављен од појединачних који представљају свет за себе. Из овога следи и научни аспект, јер не постоји једна унифицирана теорија и методологија. Научно знање само по себи није потпуно, већ треба бити употпуњено наративним.

Претходне тврдње никако не смеју да нас заварају како би се негирале све тековине модернизма. Исправније је схватање да је постмодернизам наставак модернизма и његово прилагођавање новим условима. Било би ближе истини истаћи да је у питању наставак модернизма, а не раскид са њим.

Хабермас је истицао да је постмодернизам израстао на „рушевинама“ модернизма. Између њих не постоји тзв. гвоздена завеса. Постмодернисти су можда претерали у негирању постојања истине, објективности и униформног значења речи, јер су тиме вршили негацију сопствене негације. Хабермас је мишљења да постмодернизам има тзв. „перформативно противречје“, јер постмодернизам као антирационални и антимодернистички пројекат у теорији и критици, у својој суштини садржи све битне елементе разумског и модерног пројекта. Можда је и сама постмодерна један велики наратив.

ЛИТЕРАТУРА

- Bertens 2002: Hans Bertens. *Jean-Francois Lyotard, From Postmodernism – the Key Figures*, ed. by Hans Bertens, Oxford.
- Hicks 2004: Stephen Hicks. *Explaining Postmodernism – Scepticism and Socialism from Rousseau to Foucault*. New Berlin/Milwaukee: Scholargy Publishing.
- Lyotard 1993: Jean-Francois Lyotard. *Wittgenstein After, Political Writings*, eds. Bill Readings and Kevin, Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Lyotard 1984: Jean-François Lyotard. *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge*. Geoff Bennington (transl). Minneapolis : University of Minneapolis Press
- Maširević 2011: Ljubomir Maširević. *Postmoderne teorije i film na primeru kinematografije Krentina Tarantina*. Beograd: Čigoja.
- Niall 2016: Lucy Niall. *Dictionary of Postmodernism*. Seam Lucy-Stevenson. Oxford, Malden: Wiley Blackwell.
- Rosenau 1992: Pauline Marie Rosenau. *Postmodernism and Social Sciences Insights, Inroads, and Intrusions*. Priceton: Priceton University Press.
- Словић 2018: Срђан Словић. *Постмодернизам у друштвеним наукама и међународним односима*. Приштина/Лепосавић: Институт за српску културу
- Словић 2019: Срђан Словић. „Фукоов концепт односа између знања и моћи“. *Башњина* 47 (2019). Институт за српску културу Приштина/Лепосавић, 199-207.

Srđan Ž. SLOVIĆ

LYOTARD'S POSTMODERN CONDITION

SUMMARY

Post-modernism as the orientation in social sciences opposes modernism, and its non-credulity in reason, and empiria. Reason, and empiria are a solid basis for knowledge acquisition. Credulity in reason means having the agreement of all rational individuals, which post-modernists oppose and do not believe in such agreement. Post-modernists do not believe in general truth existence due to the impact of subjective facts such as faith, gender, culture, and personal attitudes. There is no objective reality as well.

Lyotard does not believe in metanarratives such as Marxism or Christianity so that he gives advantage to micro narratives in the sense of subjective stories, which have got he meaning for some people in determined space, and time. He introduces the dichotomy between scientific, and narrative knowledge, oppose them to each other, but he also indicates to their connection.

Lyotard also opposes modern concept of language as per which the language has got the meaning because of the fact each word stands for something which exists. He introduces Wittgenstein's comprehension of language as per which words are not given meaning in correspondence with the world, but from the relationships with other words. Communication in meaning-related sense is possible due to the existence of the rules of the game.

Lyotard also criticises Marxism, and liberalism as great metanarratives Both orientations experienced its collapse during the previous century: liberal capitalism entered a great economic crisis, and culminated in fascism, while Marxism based on socialism experiences its end by the dissolution of Eastern bloc. Marxism is an intellectual antipode to liberalism, deadly enemy; the only common core of theirs is the ideal of freedom.

Key words: post-modernism, metanarratives, language games, Marxism, liberalism.